

Het zout van de taal

O sal da língua

Gedichten van

Eugénio de Andrade

Vertaling: Toon Cappuyns - Germain Droogenbroodt
Keuze: Rafael Carcelén García

© 2022, POINT-BOEKENPLAN
Eerste druk hardcover 2009

© 2009, Nederlandse vertaling:
Toon Cappuyns en Germain Droogenbroodt

Adres:
POINT International, Altea, Spanje
Boekenplan, Maastricht, Nederland
<https://www.point-editions.com>
<https://boekenplan.nl>

ISBN 978-90-8666-551-8
NUR 306

Omslag illustratie: Maria Helena Vieira da Silva, *Au Parc Güell*, 1977
Met toestemming van Galería Leandro Navarro, Madrid

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (Artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

INLEIDING

EUGÉNIO DE ANDRADE, pseudoniem voor José Fontinhas, werd geboren op 19 januari 1923 in Póvoa da Atalaia (Beira Baixa) en stierf op 13 juni 2005 in Oporto. Zijn afkomst van een familie van boeren beïnvloedde sterk de thematiek en de toon van zijn poëzie. Als jongeling leefde hij in meerdere Portugese grootsteden waaronder Coimbra en Lissabon, maar bracht zijn laatste levensjaren door in de havenstad Oporto waar zich ook de Stichting Eugénio de Andrade bevindt die in 1994 werd opgericht.

Eugénio de Andrade is een bijzonder productief dichter geweest. Vanaf 1945 publiceerde hij een dertigtal poëziebundels, poëtisch proza, kinderboeken en ondermeer poëzievertalingen van Federico García Lorca, Sappho, Reverdy, René Char, Ritsos en een *Antología personal de la poesia portuguesa*, die reeds zes herdrukken heeft gekend, een must voor eenieder die zich in de Portugese dichtkunst wil verdiepen. Zijn poëzie werd in meerdere talen vertaald, evenwel nooit eerder in het Nederlands, wat van deze anthologie een primeur maakt. Het werk van deze dichter, wellicht de belangrijkste naoorlogse Portugese dichter na Fernando Pessoa, werd meermaals bekroond, ondermeer met de Luis de Camoesprijs (2001), de belangrijkste literaire prijs van zijn land.

Het poëtisch oeuvre van de Andrade behoort tot de generatie van ná het modernisme, dat in Portugal een grote bloei kende met tijdschriften zoals *Orpheu* of *Presença*. Zijn werk is een van de meest persoonlijke en kritische stemmen van de tweede helft van de twintigste eeuw. Ondermeer met Mario Cesariny, Antonio Ramos Rosa en Sophia de Mello Breyner Andresen biedt die generatie een ethische, mooi gecomponeerde poëzie die zich ook voor het alledaagse interesseert. Tijdschriften als *Arvore*, *Cadernos de Poesia* of *Cassiopeia* getuigen van deze verandering tijdens de jaren 1940 en 1950. Pas in de jaren 1960 duikt een nieuwe

generatie dichters op met de tijdschriften *Poesia 61* en *Poesia Experimental*.

Zoals hij zelf in een van de in deze beknopte anthologie opgenomen gedichten schrijft is zijn poëzie met de jaren bondiger geworden, ook exacter, wijzer, meer elegisch en serener. Toch is hij steeds een aantal onderwerpen trouw gebleven: de natuur en haar relatie en versmelting met de mens, met de oorspronkelijke kracht van diens verlangen, zijn eindeloze dorst, de kinderjaren, de moeder, de muziek, de kleine dingen en de kleine genoegens, eveneens de titel van een gedicht, en uiteraard de poëzie zelf.

Natuurlijkheid, strengheid en verfijning vormen de polsslag van zijn poëzie. Een natuurlijke, heldere stem, niet alleen door de steeds aanwezige natuurelementen maar ook door de natuurlijke ritmische cadans die nooit geforceerd aandoet, vreemd is aan retorische en compositorische trucjes maar steeds in overeenstemming is met zijn nederige en eenvoudige visie van de dingen. Het is een ongedwongen poëzie die aanleunt bij het ritme van de gesproken of gezongen taal, zonder franjes, op de cadans van de ademhaling. Maar ook, en dat is doorslaggevend, een extreem rigoureuze poëzie. Zijn boek *Oficio de paciência* van 1994 draagt als embleem de woorden van Mies Van der Rohe “*Minder is meer*”. En inderdaad, de bondigheid en de korthed van zijn gedichten zijn een weefsel van gewaarwordingen, een bron van emoties die zich tijdens de lectuur genoeglijk uitbreidt en de lezer gaandeweg doordrenkt: het is als een trage, fijne sijpelregen die de verzen doordringt. Tijdens een interview van enkele jaren geleden zei de dichter over zichzelf: “*Ik ben geen geïnspireerd dichter, noch schrijf ik in een toestand van slaapwandeling. Evenmin bezit ik de discipline om dagelijks te schrijven. Maar het komt voor, dat de witheid van het papier mij aantrekt, zoals soms een lichaam mij aantrekt. Dan begin ik te schrijven zonder al te veel aandacht te besteden aan wat ik aan het zeggen ben. Aan het einde van enkele regels lees ik wat ik geschreven heb. In het beste geval gebeurt het dan dat er een regel opvalt...en met die regel vang ik aan*”.

Het gaat hier inderdaad om: “*een geduldig werk, dat uren, dagen, weken kan duren, wat men nooit van te voren weet.*”

In dit *oficio de paciência*, die de poëzie is, dient de dichter – met zijn hele zijn als inzet – behoedzaam met de woorden om te gaan, dient hij ze met tederheid te behandelen, precies zoals de pottenbakker omgaat met de klei, om er de zuiverste, de diepste waarheid uit te puren om de mens de mogelijkheid te bieden op te stijgen in een heldere, onvergankelijke vlucht naar de oerbronnen van zijn bestaan om herboren te worden of zoals de Andrade het formuleerde: “*Escrevo para subir/à fontes./ E voltar a nascer.*”

Heldere, lichtgevende poëzie, van de vogels en van het fruit, van de klei en van de handen en van de onbedwingbare dorst. De poëzie van Eugénio de Andrade onderscheidt zich door de celebratie van alles wat bestaat, door de serene aanvaarding van alles wat verloren gaat, door zijn streven om de mens waardigheid te verlenen samen met de kleine, maar zo waardevolle dingen die hem in zijn leven omringen en begeleiden. Poëzie dus, geworteld in de geringste dingen, in het intiemste van ons allen, die opstijgt met de vleugels van het woord naar onze allerhoogste waardigheid. Zo toont de dichter het zelf aan in een *Poética*, toegangspoort naar zijn poëtisch oeuvre, waaruit waar te nemen valt, wat de trouwheid van de dichter betekent: “*Trouw aan de mens en aan zijn lucide hoop; trouw aan de aarde waarin de diepste wortels zich bevinden; trouw aan het woord dat, in de mens, bij machte is de laatste waarheid van het bloed te bereiken die tegelijk de waarheid is van de ziel.*”

De mens, de aarde, het woord. Kan een dichter – zijn dichtkunst – er vreemd aan zijn? Kunnen wij er blijven mee doorgaan alles wat ons uitmaakt, de rug toe te keren? In een tijd gekenmerkt door schreeuwerige leegheid en banaliteit, in een maatschappij beheerst door spektakel en technocratie is deze poëzie een waardige en wijze bijdrage, de lucide les van een groot dichter: een zacht gefluister in het oor, dat met de kern, het wezen van de dingen verbonden is.

RAFAEL CARCELÉN GARCÍA

II

Cantas. E fica a vida suspensa.
É como se um rio cantasse:
em redor é tudo teu;
mas quando cessa o teu canto
o silêncio é todo meu.

II

Je zingt. En het leven wordt opgegeven.
Het is alsof een rivier zingt:
alles in de omgeving is van jou;
maar als je gezang stopt
is de stilte geheel van mij.

QUASE NADA

O amor
é uma ave a tremer
nas mãos de uma criança.
Serve-se de palavras
por ignorar
que as manhas mais limpas
não têm voz.

BIJNA NIETS

De liefde
is een rillende vogel
in de handen van een kind.
Ze bedient zich van woorden
omdat ze niet weet
dat de zuiverste listen
geluidloos zijn.

Foi para ti que criei as rosas.
Foi para ti que lhes dei perfume.
Para ti rasguei ribeiros
e dei às romãs o cor do lume.

Foi para ti que pus no céu a lua
e o verde mais verde nos pinhais.
Foi para ti que deitei no chão
um corpo aberto como os animais.

Het was voor jou dat ik de rozen maakte.
Het was voor jou dat ik hen parfum meegaf.
Voor jou scheurde ik rivieren in de aarde
en gaf aan de granaatappels de kleur van vuur.

Het was voor jou dat ik de maan in de hemel legde
en in de pijnappels het groenste groen.
Het was voor jou dat ik op de aarde
een lichaam legde, open als de dieren.

GREEN GOD

Trazia consigo a graça
das fontes quando anoitece.
Era o corpo como um rio
em sereno desafio
com as margens quando desce.

Andava como quem passa
sem ter tempo de parar.
Ervas nasciam dos passos,
cresciam troncos dos braços
quando os erguia no ar.

Sorria como quem dança.
E desfolhava ao dançar
o corpo, que lhe tremia
num ritmo que ele sabia
que os deuses devem usar.

E seguia o seu caminho,
porque era um deus que passava.
Alheio a tudo o que via,
enleado na melodia
de uma flauta que tocava.

GREEN GOD

Hij had de bevalligheid
van fonteinen bij avondval.
Zijn lichaam was als een rivier
in sereen duel met de oever
tijdens haar afdaling.

Hij liep zoals iemand die voorbijloopt
en geen tijd heeft om stil te staan.
Aan zijn schreden ontsproten grassen
en aan zijn armen groeiden takken
als hij ze in de lucht verhief.

Hij glimlachte zoals een danser.
En dansend ontbladerde hij
zijn lichaam, dat sidderde
op een ritme waarvan hij wist
dat de goden het moesten gebruiken.

En hij vervolgde zijn weg,
want het was een god die voorbijliep.
Vreemd aan al wat hij zag,
opgaand in de melodie
van een fluit die hij bespeelde.

Somos folhas verdes onde dormem
aves de sombra e solidão.
Somos só folhas e o seu rumor.
Inseguros, incapazes de ser flor,
até a brisa nos perturba e faz tremer.
Por isso a cada gesto que fazemos
cada ave se transforma noutro ser.

We zijn groene bladeren waarin vogels
slapen van schaduw en eenzaamheid.
We zijn slechts bladeren en hun geruis.
Onzeker, niet in staat om bloem te zijn,
tot de bries ons beroert en doet trillen.
Waardoor bij elk van onze bewegingen
iedere vogel een ander wezen wordt.